

skarabeuszy) wraz z odnośnikami do stanowisk i podstawowych publikacji (ss. 279-287); tabele obrazujące "rozzrut" chronologiczny amuletów pieczętnych (ss. 288-290); obszerna bibliografia obejmująca ponad 2000 tytułów (ss. 291-360), a także niezbędne indeksy.

Autor dostarczył więc specjalistom opracowanie niezwykle ważne, już teraz nieodzowne w warsztacie naukowym każdego badacza cywilizacji bliskowschodniej, zaś wraz ze znajdującymi się w druku tomami katalogowymi całość stanowić będzie niezbędne wręcz narzędzie badawcze.

Kraków

JOACHIM ŚLIWA

JEHAN DESANGES, E. MARIANNE STERN, *Pascale Ballet, Sur les routes antiques de l'Azanie et de l'Inde. Le fonds Révoil du Musée de l'Homme* (Heis et Damo, en Somalie). Paris 1993, ss.80 (Institut de France. Memoires de l'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, N.S. 13)

Zainteresowanie kontaktami pomiędzy krajami basenu Morza Śródziemnego a Indiami w starożytności wzrosło w ostatnich latach znacznie. Ponownej analizie poddano antyczne przekazy i zweryfikowano znane już ustalenia, w tym także interesujące materiały dotyczące Azanii (tereny dzisiejszej Somalii)¹. Z inicjatywy J. Desangesa (Paryż) podjęto opracowanie znalezisk z wypraw prowadzonych w latach 1837-1886 przez Georgesa Révoil (1852-1894) do Somalii, przechowywane w paryskim Musée de l'Homme, do tej pory całkowicie nieznane i niewykoryzystane.

W omawianej pracy E.M. Stern skatalogowała wyroby szklane i fragmenty mozaik z Heis (ss. 21-61), załączając również wyniki analiz chemicznych oraz konkluzje dotyczące roli wyrobów szklanych w rzymskim handlu z Afryką. Natomiast P. Ballet opracowała italskie wyroby ceramiczne i fragmenty egipskiego „fajansu” znalezione w Heis i Damo oraz pojedyncze naczynie z kalcytu (ss. 53-72). Obie autorki doszły do jednakowych wniosków chronologicznych, datując swe materiały na I-II w. po Chr., czyli na okres szczególnego rozkwitu kontaktów handlowych pomiędzy Italią i Egiptem, wschodnią Afryką i Indiami.

Zasługą J. Desangesa (oprócz wspomnianej już inicjatywy zmierzającej do kompetentnego opracowania wymienionych materiałów) jest w niniejszym tomie przypomnienie sylwetki G. Révoil'a (ss. 9-18, tabl. I-IV) oraz krótkie podsumowanie (ss. 73-74), w którym wskazuje na znaczenie tych znalezisk jako potwierdzenia informacji zawartych w anonimowym opisie opłynięcia Morza Czerwonego (tzw. Periplus Morza Erytrejskiego) Jest więc omawiana praca ważnym i ciekawym

¹ Por. J. DESANGES, *Recherches sur l'activité des méditerranéennes aux confins de l'Afrique (VIe siècle avant J.-C. - IVe siècle après J.-C.)* Rzym 1978, (Collection de l'École Française de Rome, 38), głównie cz.III: *Les rapports du monde méditerranéen avec l'Afrique nilotique et érythréenne.*

przyczynkiem odnoszącym się do rejonu trudno dostępnego, skąd materiał pochodzący bezpośrednio z badań wykopaliskowych należy jeszcze do rzadkości

Kraków

JOACHIM ŚLIWA

OTHMAR KEEL, *Corpus der Stempelsiegel-Amulette aus Palästina/Israel. Von den Anfängen bis zur Perserzeit. Katalog Band I: Von Tell Abu Farağ bis 'Atlit* (Orbis Biblicus et Orientalis. Series Archaeologica 13), Fryburg-Getynga 1997, ss. 802.

W dwa lata po „Wprowadzeniu” [por. RBL 1(1999)] ukazał się pierwszy tom katalogu skarabeuszy i skaraboidów z Palestyny/Izraela, obejmujący materiał z 20 stanowisk archeologicznych, w sumie zawierający opracowanie 2139 amuletów pieczętnych (spośród nich oko 20% nie było wcześniej publikowanych). Autor we wzorowy sposób prezentuje ów materiał, umieszczając na tzw. rozkładówkach z prawej strony staranne ilustracje zabytków (fotografie + rysunki) w skali 2:1, z lewej natomiast dokładne opisy wraz z lekturą tekstu ewentualnie opisem dekoracji i jej interpretacją na szerokim tle kulturowym. Na ss. 779-802 umieszczono dodatki i uzupełnienia do omówionego już wcześniej „Wprowadzenia”, a także uzupełnienia do spisu literatury przedmiotu, zawartej również we wspomnianym tomie.

Omawiany obecnie tom katalogu zawiera ważny materiał źródłowy (m.in. z Tell el-Adżul, w tym niezwykle istotne zabytki z grupy tzw. skarabeuszy hyksockich), niezbędny w dalszych studiach historyczno-archeologicznych dotyczących wymiany oraz kontaktów i oddziaływań kulturowych na całym obszarze Bliskiego Wschodu. Jak stwierdził sam autor, swego rodzaju wstępnym rezultatem, możliwym do uzyskania dzięki tak bogatej bazie źródłowej stała się publikacja przygotowana we współpracy z Chr. Uehlingerem „Göttinnem, Götter und Gottessyrbole. Neue Erkenntnisse zur Religionsgeschichte Kanaans und Israels aufgrund bislang unerschlossener ikonographischer Quellen”, od 1992 r. mająca już trzy wydania. Znalazła też ona szeroki oddźwięk w rozległych kręgach czytelniczych. Metodę Keela można też było prześledzić wcześniej m.in. na przykładzie studium pt. "Jahwe-Visionen und Siegelkunst. Eine neue Deutung der Majestätsschilderungen in Jes 6, Ez 1 und 10 und Sach 4", Stuttgart 1977, zaś ostatnio także polskiemu czytelnikowi udostępniono przekład innej pracy Keela, opartej na wnikliwej analizie materiału glijtycznego: „Pieśń nad Pieśniami. Biblijna pieśń o miłości”, Poznań 1997.

Kraków

JOACHIM ŚLIWA